

ації на місцях з метою економічного розвитку та укріплення національної безпеки держави та підвищення добробуту населення.

Література

1. Закон України від 18.10.2005 № 2982-4 "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р." // Відомості верховної Ради України. – 2006. – 31. – С. 17.
2. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки і сучасний стан / Е.М. Лібанова та ін. – К., 2002. – 110 с.
3. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2006 рік. – Тернопіль : Головне управління статистики Тернопільської області, 2007. – 445 с.
4. Статистичний щорічник Львівської області за 2006 рік. – Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2007. – Ч. 2. – 341 с.
5. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2006 рік. – Івано-Франківськ : Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2007. – 501 с.

УДК 330.101.5

Доц. О.П. Жук, канд. екон. наук –
Львівський НУ ім. Івана Франка

ПРОЦЕСИ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НА СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

Розглянуто особливості функціонування транснаціональних корпорацій (ТНК) як головних суб'єктів сучасного міжнародного бізнесу. Значну увагу акцентовано на теоретичних аспектах аналізу діяльності й управління ТНК. Узагальнено результати функціонування ТНК, проблеми і перспективи їхньої подальшої глобальної експансії.

Ключові слова: глобалізація, транснаціональна корпорація, міжнародний ринок, міжнародний бізнес, інтеграція, національна економіка.

Assoc. prof. O.P. Zuk – Lviv NU named after Ivan Franko

Processes of transnationalization at the modern international market

In the article the features of functioning of multinational corporations (MNC) are considered as main subjects of modern international business. Considerable attention is accented on the theoretical aspects of analysis of activity and management of MNC. The results of functioning of MNC, problem and prospect of their subsequent global expansion are generalized.

Keywords: globalization, multinational corporation, international market, international business, integration, national economy.

Сучасна світова економіка набирає дедалі більше ознак єдиної цілісної системи та функціонує відповідно до єдиних законів і принципів розвитку. Минулого року світ відзначив двадцятип'ятирічний ювілей терміну "глобалізація", який вперше з'явився у 1983 р. у статті "Глобалізація ринків" професора Гарвардського університету Т. Левіта. Відтоді глобалізація, як процес, не лише значно змінила світ, але й сама зазнала певної трансформації та поламала багато стереотипів.

На думку багатьох дослідників, зокрема, академіка Ю. Пахомова, західноорієнтована модель глобалізації відходить у минуле, натомість сьогодні східні країни беруть на себе функції світосистемного ядра [2, с. 26]. У сучасній глобалізованій економіці активізується дія багатьох чинників, які не враховують традиційні макроекономічні моделі розвитку бізнесу, зокрема, політичну стабільність, кваліфікацію робочої сили, умови лідерства, суміщення

корпоративної культури та національних культур країн поширення бізнесу тощо. Процеси глобалізації у сучасному світі є об'єктом багатьох суперечок: для їхніх прибічників вони пов'язуються із підвищенням рівня життя, а для противників – поглибленням прірви між бідними та багатими.

Наша держава, зважаючи на її ресурсний та економічний потенціал, великий ринок збуту і специфічне геополітичне розташування, не може залишатися осторонь зазначених процесів. Тому для української економіки, зокрема, для тих її суб'єктів, що беруть активну участь у міжнародному бізнесі, важливим є розуміння основних проблем і можливостей, які несе зі собою глобалізація, а також формування ефективних механізмів використання глобалізаційних процесів з метою розвитку та посилення власних конкурентних переваг на міжнародному ринку.

Проблемам глобалізації, як незворотному та об'єктивному процесу в сучасному світі, присвячено багато наукових публікацій як українських, так і зарубіжних учених та практиків. Це, зокрема, дослідження А. Гальчинського, Ю. Макогона, В. Новицького, Ю. Пахомова, В. Рокочі, С. Соколенка, В. Самофалова, А. Філіпенка та інших. Відомими в цій сфері є праці таких зарубіжних дослідників, як Ч. Гіл, Д. Деніелс, Дж. Майер, Л. Радеба, Д. Сорос, Д. Стігліц. Різним аспектам глобалізаційних процесів і проблемам розвитку міжнародного бізнесу в епоху глобалізації сьогодні присвячують науково-практичні конференції та семінари, круглі столи і наукові дослідження, спеціальні репортажі й прес-конференції.

Незважаючи на значну кількість наукових публікацій у цій сфері, на наше переконання, проблематика розвитку міжнародного бізнесу в епоху активних глобалізаційних процесів потребує подальших поглиблених досліджень, результати яких повинні донести та застосувати активні учасники цих процесів в Україні.

Зважаючи на зазначене вище, *метою написання нашої статті є дослідження сутності і особливостей функціонування транснаціональних корпорацій (ТНК) як головних суб'єктів господарювання сучасного міжнародного бізнесу, визначення та аналіз можливостей і загроз, які несе глобалізація через транснаціоналізацію бізнес-процесів як для національних економік загалом, так і для окремих суб'єктів господарювання.*

В основі процесів економічної глобалізації лежить діяльність ТНК, експансія яких є одним із феноменів другої половини ХХ ст., перші ж ТНК з'явилися ще у 2-й пол. ХІХ ст. За певними даними, першість тримає компанія "Зінгер" або компанія "Стандарт Ойл" Джона Рокфеллера (нафтогазова галузь). Сьогодні у світі налічують понад 65 тис. ТНК (за іншими оцінками – 70 тис.), які контролюють більш ніж 850 тис. афілійованих зарубіжних компаній, в яких працює понад 74 млн осіб [4, с. 1; 3, с. 47]. Їхня діяльність охоплює близько 40 % світового промислового виробництва та 50 % міжнародної торгівлі, 80 % – усіх патентів, ліцензій та ноу-хау світу. Сьогодні 500 найпотужніших ТНК реалізують 80 % усієї виготовленої у світі продукції електроніки та хімії, 95 % – фармацевтики, 76 % – продукції машинобудування. 85 ТНК контролюють 70 % усіх іноземних інвестицій.

Країнами походження материнських компаній 90 % ТНК є США, країни ЄС та деякі країни південно-східної Азії, а першу десятку найпотужніших ТНК світу становлять здебільшого американські компанії. Найбільші ТНК світу, такі як General Motors, Ford, IBM, Royal Dutch Shell, Exxon Mobil, General Electric, British Petroleum, Microsoft володіють коштами, сума яких перевищує обсяг національного доходу багатьох суверенних держав, а міжнародний характер операцій ставить їх практично поза контролем національних органів влади.

Під ТНК розуміють велике об'єднання, яке використовує у своїй господарській діяльності міжнародний підхід і передбачає формування та розвиток міжнародного виробничо-збутового, торговельного та фінансового комплексу з єдиним центром ухвалення рішень у країні базування та з філіалами, представництвами і дочірніми компаніями в інших країнах [3, с. 46]. За визначенням ООН, ТНК – це підприємства, що є власниками, або такими, що поширюють виробництво товарів і послуг за межами країни, в якій вони базуються (хоча б 2 країни). За визначенням Гарвардського університету до ТНК належать лише компанії, які мають понад 6 закордонних дочірніх фірм.

Починаючи з перших досліджень сутності ТНК, вчені не можуть дійти до загальної згоди щодо питання про кількість країн перебування філій ТНК, що дозволило б кваліфікувати фірму як транснаціональну. Тому, поряд із чисто кількісними вимірами транснаціональної діяльності, стали висуватись й інші критерії визначення ТНК, зокрема, проблема власності та її розподілу, проблема управління, чисельність зайнятих, склад вищого керівництва тощо. З позиції теорії міжнародних відносин, важливим критерієм транснаціоналізації фірми є її орієнтація на участь у діяльності, що має всесвітньо-системний розмах, який важко виразити якісними чи кількісними показниками. Особливістю організування управління ТНК є поєднання централізованого керівництва з певною самостійністю структурних підрозділів, що входять до неї та розміщені в різних країнах. Отже, хоч транснаціональний характер діяльності ТНК давно перейшов із суто економічної площини і сьогодні передбачає вирішення багатьох соціальних і політичних проблеми, переважна більшість наукових досліджень функціонування ТНК носить переважно економічний характер.

Узагальнивши найпоширеніші теоретичні підходи щодо визначення ТНК, можна стверджувати, що для віднесення корпорацій до транснаціональних зазвичай використовують такі критерії:

- кількість країн, у яких функціонує корпорація (мінімум становить від 2 до 6);
- визначено мінімальну кількість країн, в яких розміщені виробничі потужності корпорації;
- певний розмір, якого досягла корпорація (за обсягами ринків, продажу, кількістю працівників, інвестицій тощо);
- мінімум частки іноземних операцій у доходах чи продажах корпорації (зазвичай, 25 %);
- володіння не менш як 25 % акцій голосування у трьох або більше країнах;
- інтернаціональний склад персоналу та вищого керівництва.

Для оцінки рівня транснаціоналізації корпорації використовують так званий індекс транснаціоналізації, що є середнім значенням таких трьох по-

казників: відношення зарубіжних активів до загального обсягу активів; зарубіжних продаж до загального обсягу продаж; чисельності працівників за кордоном до загальної чисельності зайнятих у корпорації. За даними міжнародної організації ЮНКТАД, до найпотужніших ТНК світу, за рівнем транснаціоналізації активів, продажів і кількості зайнятих за кордоном, належать Vodafone Group, British Petroleum, Exxon-Mobil, Royal Dutch|Shell, General Electric та інші [3, с. 49].

До характерних ознак діяльності ТНК на міжнародному ринку відносять:

1. Географічну диверсифікація виробництва на світовому рівні. Певні ТНК функціонують більш ніж у 100 країнах світу. При цьому обсяг виробництва закордонних філій ТНК перевищує обсяг експорту країн їхнього походження. У багатьох ТНК досить висока питома вага зайнятих на підприємствах, розташованих за межами країн їх походження, наприклад, у "Nestle" – це 96 % працівників.
2. Диверсифікація діяльності. Могутні ТНК, шляхом диверсифікації видів своєї господарської діяльності, стають конгломератами на зразок американської "Інтернешнл Телефон енд Телеграф – ІТТ". Зберігаючи монополію в галузі засобів зв'язку, компанія має підприємства фармацевтичної та харчової промисловості, а також сфери послуг.
3. Участь у міжнародній спеціалізації виробництва. ТНК є домінуючим суб'єктом внутрішньофірмової міжнародної спеціалізації та кооперації виробництва, що визначає структуру міжнародної торгівлі. Так, наприклад, компанія "Ford" має три великі тракторні заводи, що розташовані в Бельгії, Англії та США. Перший виготовляє всі види трансмісій, другий – усю гідравліку, а третій – автоматичні коробки швидкостей.
4. Проникнення в передові галузі сучасного виробництва. Переважна більшість ТНК працюють у високотехнологічних і наукомістких галузях виробництва: машинобудування, виробництво комп'ютерів та електротехніки, телекомунікацій, біотехнологій та фармацевтики, швидкий розвиток яких передбачає наявність величезних капіталовкладень і залучення висококваліфікованих працівників.
5. Міжнародна стратегія. Важливим критерієм транснаціоналізації фірми є її політика, ринкова орієнтація і стратегія менеджменту. Для ТНК характерна подвійна орієнтація управління. З одного боку, менеджмент фірми орієнтований на регіональний і глобальний ринки, на світові стандарти якості, витрат виробництва, на специфіку функціонування міжнародних ринків. З іншого боку, ТНК здобуває за кордоном національне робоче середовище та повинна функціонувати відповідно до його вимог і законів. Отже, ТНК повинні ухвалювати оптимальні рішення як з погляду стану світового ринку, так і з погляду одного або кількох національних ринків, на яких вони функціонують.

Зважаючи на економічну силу та мобільність, саме ТНК вирішують питання нового економічного та політичного переділу світу. Вони дедалі частіше контролюють ринки збуту та визначають механізми руху чинників виробництва, таких як робоча сила, капітал, технології, цим самим нагромаджуючи дедалі більше влади. Вони створили потужні системи маркетингу та засоби сучасної реклами, що дає їм змогу маніпулювати смаками та вподобаннями споживачів в усьому світі.

Серед позитивних впливів ТНК на економіку країни, що приймає їх на своїй території, насамперед, варто назвати такі: ТНК сприяють раціоналізації розподілу наявних ресурсів і розміщенню виробництва, завдяки їм активніше поширюються нові технології та товари, працівники підвищують кваліфікацію та формують нову філософію управління.

Водночас, негативний вплив ТНК на динаміку економічного зростання країни може бути таким істотним, що перебиває можливі позитивні ефекти. Наприклад, ТНК часто втручаються у сфери, що традиційно вважаються сферами державних інтересів. Вони можуть навіть дезорганізувати зовнішньоекономічну сферу країни-партнера, оскільки здатні протидіяти реалізації неприйнятної для них економічної політики держави. Використовуючи трансфертні ціни, дочірні компанії, що діють у різних країнах, вміло приховують прибутки від оподаткування шляхом перекачування їх з однієї країни в іншу, внаслідок чого бюджетом приймаючої країни неотримуються відповідні кошти. Крім того ТНК здатні встановлювати монополю високі ціни, диктувати інші умови, які зачіпають інтереси країн, що їх приймають.

Дуже часто діяльність ТНК характеризується хижацькою експлуатацією природних і трудових ресурсів відповідної країни. Дбаючи про захист власних інтересів, ТНК, зазвичай, концентрують наукові дослідження і технічні розроблення в країні базування, внаслідок чого країни, що їх приймають, стають менш науково та технологічно розвиненими порівняно із країнами, в яких розташована материнська компанія корпорації.

Німецькі дослідники діяльності міжнародних корпорацій К. Вернер і Г. Вайс у своїй книзі "Чорна книга корпорацій" наводять низку доказів на користь недобросовісної, а інколи і протиправної діяльності відомих ТНК, які порушують права людей, займаються експлуатацією працівників, обманюють споживачів, порушують правові та міжнародні норми тощо [1]. Зважаючи на це, національний капітал здатний витримати конкуренцію з ТНК тільки тоді, коли він сам структурується в потужні фінансово-промислові утворення, адекватні міжнародним аналогам, і може провадити активну зовнішньоекономічну політику.

Для обмеження негативних наслідків міжнародної діяльності ТНК Комісія ООН з прав людини у 2003 р. затвердила проект конвенції "Норми відповідальності ТНК", що накладає на великий міжнародний бізнес такі ж обов'язки, як і на держави. Також варто зазначити, що у приймаючих країнах часто немає або послаблений контроль за діяльністю ТНК як з боку держави, так і з боку великого бізнесу. Система відносин між державою і ТНК є діалектичною єдністю суперечностей. З одного боку, ТНК є важливим інструментом зовнішньоекономічного та зовнішньополітичного впливу, і держава не може не використовувати це в інтересах своєї присутності на світовій арені. З іншого боку, єдність інтересів не виключає наявності суперечностей: держава постійно намагається регулювати експорт капіталу, товарів, технологій різними методами, що не завжди пов'язується із довготерміновими планами ТНК.

В Україні функціонує багато філій зарубіжних ТНК, а от українських ТНК у нас ще фактично одиниці: Індустріальний союз Донбасу, Систем Кепітал Менеджмент, Укрнафта, Приватбанк, УкрСіббанк. Близькою до статусу ТНК є фірма "Оболонь", якщо реалізує свій проект із будівництва заводу в Німеччині. Створити корпорації повного замкненого циклу, які б займалися видобутком сировини, її переробленням і виготовленням та реалізацією з неї продукції, Україна може лише в окремих галузях економіки. Фактично, повним замкненим циклом металовиробництва, що властивий ТНК, володіла колишня державна компанія "Криворіжсталь". Проте для повного визнання компанії як ТНК потрібна їй повна фінансова прозорість, що на сьогодні для багатьох наших компаній є недозвільною розкішшю з певних суб'єктивних причин. Крім того, створення власних ТНК можливе в галузях, що найбільше інтегровані у світове господарство. Чи не найголовнішою такою галуззю в Україні є транспортування енергоносіїв на ринки європейських держав [5, с. 100].

Для України, як і для багатьох інших держав, в яких лише формується система ринкових відносин, класичні форми підприємницької транснаціоналізації ще не набули поширення. Тому актуальним є завдання пошуку шляхів концентрації внутрішніх промислових і фінансових ресурсів, серед яких поширенням сьогодні є створення так званих промислово-фінансових груп.

Література

1. Вернер К., Вайс Г. Черная книга корпораций : пер. с нем. – Екатеринбург : Ультра. Культура, 2007. – 416 с.
2. Глобализация: выгоды и угрозы // Спецпроект "КомпьюН". – 2006. – № 29-30. – С. 25-56.
3. Мировая экономика и международный бизнес / под общ. ред. В.В. Полякова, Р.К. Щенина. – М. : Изд-во КНОРУС, 2005. – 656 с.
4. Самофалов В. Глобальний виклик транснаціональних корпорацій // Дзеркало тижня. – 2003. – № 31. – С. 1, 12.
5. Стасишин А. Вплив транснаціональних корпорацій як економічних суб'єктів на конкурентоспроможність національних економік // Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія економічна. – 2007. – Вип. 37 (Ч.1). – С. 94-102.
6. Транснаціональні корпорації / В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький та ін. – К. : Таксон, 2001. – 304 с.

УДК 336

*Доц. І.Н. Карпунь, канд. екон. наук –
Львівський ДІНТУ ім. В'ячеслава Чорновола*

СТРУКТУРНІ ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто відповідні засади фінансування антикризових заходів, визначено конкретні форми та умови мобілізації фінансових ресурсів, з'ясовано методи нагромадження розміру та структури капіталу. Встановлено, що важливе місце у системі заходів оздоровлення займає реструктуризація підприємства та його діяльності. Щоб знайти і визначити найефективніший метод і форму реструктуризації, потрібно здійснити ретельний аналіз структурних підрозділів підприємства, науково обґрунтувати рівень прогнозних результатів, терміну їх досягнення, потрібних для цього коштів та можливостей їх отримання.